CZU: 343.2/.8(091)(478+498) **DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.12158549**

EVOLUŢIA ISTORICĂ A REACŢIEI REPRESIVE ŞI A SISTEMULUI SANCŢIONATOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA ŞI ROMÂNIA.

Ciobanu Igor

doctor în drept, conferenţiar universitar, Departamentul Drept penal,
Universităţii de Stat din Moldova
ORCID: 0000-0002-2569-5991

Cotruţă Artur

magistru în drept penal, avocat
ORCID: 0000-0003-4082-0356

Negruţa Ana

magistru în drept penal, Universitatea de Stat din Moldova
ORCID: 0009-0006-2734-872X

The history of criminal law bears witness both to the continuous effort to keep under control the manifestations contrary to the social order by sanctioning the most serious forms of these manifestations, as well as to the concern for the continuous humanization of punishment. Proof of this is the very steps of the repressive reaction. The repressive reaction has taken different forms over the centuries, starting from the unlimited revenge based on the instinctive reaction, outside of any regulation, to the legally regulated reaction and strictly controlled by the state authority.

Keywords: *criminal; law; repressive; state authority.*

Istoria dreptului penal stă mărturie atât a efortului continuu de a ţine sub control manifestările contrarii ordinii sociale sancţionând cele mai grave forme ale acestor manifestări, cât şi a preocupării spre umanizarea continuă a pedepsei. Dovadă în acest sens sunt chiar treptele reacţiei represive. Reacţia represivă a îmbrăcat de-a lungul veacurilor forme diferite, plecând de la răzbunarea nelimitată bazată pe reacţia instinctivă, în afara oricărei reglementări, până la reacţia reglementată juridic şi controlată strict de autoritatea statală.

Noţiunile de infracţiune şi pedeapsă penală au existat în Ţările Româneşti şi înainte de construirea lor ca state feudale. După constituire, statele s-au substituit în drepturile obştilor, preluând treptat dreptul de represiune penală în interesul politicii de centralizare. Dreptul puterii supreme de a pedepsi infractorii este bazat pe necesitatea apărării bunurilor societăţii încredinţate ei de la uzurparea de către persoanele particulare. În legiuirile româneşti,

cuvintele pedeapsă şi pedepsire au fost introduse relativ târziu în Moldova, ca de altfel şi în Ţara Românească şi anume – în secolul al XVIII-lea.

Pravila lui Vasile Lupu şi Matei Basarab denumeşte „a pedepsi” – „certare” şi „a certa”, în ambele legiuiri găsindu-se atât forma latină, cât şi cea greacă. [7] Termenul de pedeapsă se introduce abia prin legiuirile fanariote, avându-şi originea în substantivul din greaca modernă „pederzisis” cu sensul de instrucţie, învăţătură de corecţie, cuminţire; aceasta deoarece dascălii greci nu înţelegeau învăţătura fără pedepse.

În secolul al XIX-lea, în legiuirea românească existau dispoziţii referitoare la talion. Astfel, în anul 1669 vornicul Stroe Leurdeanul este osândit de divanul ţării la pedeapsa talionului pentru acuzaţia calomnioasă potrivit căreia Grigore Ghica Vodă îl ucisese pe postelnicul Constantin Cantacuzino. În Codul Caragea din 1818 (partea V, capitolul VII, nr. 2) se prevedea: „prepuitorii să se osândească la pedeapsa ce era să pătimească cel prepus când s-ar fi găsit vinovat.” De asemenea, în Condica penală a domnitorului Sturza, din 1826 (§ 42), sub numele de „tavtopathia”, se găsesc dispoziţii privitoare la aplicarea talionului calomniatorului, arătându-se că „clevetitorul se pedepseşte cu pedeapsa care s-ar fi dat clevetitului dacă ar fi fost pedepsit.” [10]

Compoziţia facultativă (răzbunarea subsidiară) a fost practicată ca instituţie de drept consuetudinar încă înaintea constituirii statelor feudale, pe când compoziţia obligatorie este pomenită în numeroase documente, dintre care merită menţionate cele 1220 cazuri de împăcare în urma scoaterii ochilor şi 1326 cazuri de împăcare pentru omor şi schilodire.

Parcurgând istoria, putem concluziona că pedepsele erau în general aspre, ca şi în alte ţări din Occident. Se ştie cu câtă asprime pedepsea în sec. XV Vlad Ţepeş infracţiunile cele mai mici, cu cîtă ferocitate se pedepsea infracţiunea de furt. Spre exemplu, la începutul veacului al XVI-lea într-un tratat încheiat între Ştefăniţă Vodă şi Sigismund – regele Poloniei în decembrie 1519, furtul se pedepsea cu moartea. Aceeaşi situaţie întâlnim în Pravila lui Matei Basarab şi Vasile Lupu. În ţinuturile româneşti, cu toată vitregia vremurilor, evoluţia represiunii penale nu a diferit prea mult de cea din ţările apusului. Deşi nu există date complete asupra legislaţiei penale anterioare veacului al XVII-lea, este de presupus că „era inspirată din dreptul bizantin şi din obiceiurile ţării”. [9] Cu privire la perioadele mai îndepărtate, textele autorilor vechi sunt extrem de obscure şi contradictorii. Cele mai frecvent citate aparţin unor istorici latini care au scris la începutul epocii imperiale romane.

În vechiul sistem punitiv românesc pedeapsa maximă nu era moartea, ci izgonirea vinovatului din comunitate, ceea ce adeseori echivala cu moartea.

Pentru fapte mai puţin grave acei care nu respectau regulile de convieţuire erau obligaţi să suporte dispreţul public (strigarea peste sat sau la horă, porecle etc.). În general, în lumea satelor predominau infracţiunile contra persoanelor şi nu cele contra bunurilor; faptele de furt erau extrem de rare; însuşirea roadelor, consumate pe loc, nici nu era socotit furt, [11] iar în cazul sustragerii altor lucruri sancţiunea pentru hoţ era purtarea lui prin sat cu lucrul furat, ceea ce echivala cu moartea civilă.

În zonele în care relaţiile gentilice au durat mai multă vreme exista adânc înrădăcinată răzbunarea ca mijloc de ripostă la agresiune, în timp ce în zonele în care obştiile teritoriale s-au dezvoltat mai devreme răzbunarea este înlocuită de timpuriu cu „compoziţiunea”. [6]

În perioada feudală, obştile săteşti aplicau un drept penal nescris, stabilit prin obicei. După constituire, statul s-a substituit în drepturile obştilor, preluînd treptat dreptul de represiune penală în interesul politicii centralizate a statului. Până la destrămarea obştilor domnitorul a colaborat cu acestea chiar şi în materie penală. Cu toate acestea, şi în statele feudale româneşti au rămas multă vreme resturi de justiţie privată. [5]

În interes de clasă, pedepsele erau inegale: pentru aceeaşi faptă pedepsele erau diferite. Pedepsele aduceau venituri pentru domn şi pentru dregătorii care judecau. Răzbunarea sângelui n-a existat, ca pedeapsă legală, dar există dovezi ale aplicării unei astfel de pedepse în cazuri izolate. Cea mai importantă dovadă o constituie compoziţiunea, răspândită în toată Europa.

În epoca medievală, conform pravilelor, pedepsele erau aplicate individual, nu ca în dreptul penal primitiv, grupului social (familiei, neamului) căruia îi aparţinea infractorul. Scopurile principale ale pedepselor în Ţara Românească şi în Moldova erau: represiunea, expiaţiunea (ispăşirea), repararea daunei şi înfricoşarea, intimidarea. Nu se punea problema de îndreptare a infractorilor, mai ales în feudalismul timpuriu şi în primele secole ale feudalismului dezvoltat. Treptat, pedepsele penale au început să fie mai diferenţiate, se ţinea cont de circumstanţele în care a fost săvârşită infracţiunea, de starea socială a vinovatului şi de recidivă.

În perioada de destrămare a feudalismului, în sec. al XVIII-lea, în Principatele Româneşti se răspândesc ideile umaniste ale iluminiştilor. Lucrarea umanistului, juristului şi publicistului italian Cezare Beccaria "Despre delicte şi despre pedepse", scrisă în 1764, devine cunoscută în Moldova şi Ţara Românească. În această perioadă, sub influenţa beccarianismului, se produc modificări substanţiale, mai ales în legătură cu pedepsele, cu îmblânzirea represiunii penale, cu umanizarea condiţiilor de executare a acestora. [1]

Principiile ce caracterizau dreptul penal din această perioadă au fost:

1) Individualizarea răspunderii penale cu personalitatea infractorului şi excluderea răspunderii familiale.
2) Legalitatea incriminării şi a pedepsei (nullum crimen, nulla poena sine lege).
3) Respectul libertăţii individuale prin arestarea cu forme legale, cercetarea fără tortură şi interzicerea detenţiunii preventive prelungite.
4) Aplicarea pedepsei după judecată, printr-o hotărâre motivată.
5) Umanizarea pedepselor prin excluderea pedepsei cu moartea şi a pedepselor mutilante.
6) Executarea pedepsei în condiţii care să tindă la corectarea vinovatului. [2]

La începutul secolului al XIX-lea Pravila lui Andronache Donici – 1814, „Condica domnitorului Al. Sturdza” – 1826, „Regulamentul Organic” – 1823, respectiv „Pravila lui Al. Ipsilanti” – 1780, „Condica lui Caragea” – 1817, „Regulamentul Organic” – 1832, „Codul penal şi procedură penală Barbu Ştirbei” – 1850 prevedeau pedepse foarte severe, predominând pedepsele corporale a căror aplicare era lăsată la arbitrariul judecătorilor.

Codul Sturdza, inspirat în mare parte după dreptul austriac, prevedea ca pedepse: moartea, bătaia, îmbourarea, expunerea în public, surghiunul. De asemenea, în Codul penal Ştirbei, inspirat după Codul penal francez, erau prevăzute următoarele pedepse: moartea; munca silnică pe viaţă în ocnă; munca silnică pe timp mărginit în ocnă (5-15 ani); închisoarea cu muncă de la 1 la 5 ani; bătaia (de 50 – 150 nuiele); închisoarea fără muncă de la un an şi jumătate la zece ani degradaţia cetăţenească. [7]

Totodată, pedepsele prevăzute în Condica Criminalicească a Moldovei din 1820/1826 ne confirmă trecerea de la pedepsele expiatorii la cele reeducatorii şi transformarea dreptului penal feudal într-un drept penal modern. [8]

Pedeapsa capitală, aspru criticată de Beccaria şi de adepţii lui, a fost păstrată, însă în practică ea a înregistrat un regres. Sub domnia lui Alexandru Mavrocordat şi a lui Alexandru Ipsilanti nici o pedeapsă capitală nu a fost executată. Mutilarea nu a mai fost prevăzută în Condica Criminalicească a Moldovei din 1851. Manualul lui A. Donici şi Regulamentele Organice au desfiinţat tortura. Înfierarea a fost desfiinţată sub domnia lui Alexandru Ioan Cuza. Bătaia a continuat să fie aplicată sub diferite forme: la tălpi (la falagă), pe uliţele târgului sau la poarta curţii boierilor, cu biciul sau cu nuiele, la spate. Sub domnia lui Alexandru Ioan Cuza, în anul 1860 bătaia a fost desfiinţată.

Sub influenţa ideilor iluministe, pedepsele privative de libertate se înmulţesc în Ţara Românească şi în Moldova. Ocna şi temniţele înlocuiesc

pedepsele capitale în cazuri din ce în ce mai numeroase. Surghiunul este acum mai frecvent aplicat decât în trecut, atât sub forma domiciliului obligatoriu (de exemplu, boierii la moşia lor), cît şi sub forma (mai frecventă) izolării la mănăstire, sau cea mai gravă formă – surghiunul peste graniţă (exilul). Desfiinţarea duşegubinei cu sensul de gloabă pentru abateri de la morala sexuală nu a avut nici un efect asupra duşegubinei cu sensul de gloabă pentru moarte de om cu autor cunoscut, ca rezultat al împăcării intervenite între ucigaş şi rudele victimei. Totuşi, şi compoziţiunea continua să joace un rol, însă la o scară redusă, deoarece, ca instituţie specific medievală, nu mai corespundea cu ideile epocii.

În 1833, Logofeţia dreptăţii atrage atenţia instanţelor precum că sunt nule îndoielile de despăgubire făcute de criminali cu victimele sau familiile lor. În Moldova, Condica Criminalicească (1820/1826) interzice tacit confiscarea prin omiterea ei din lista pedepselor. La fel s-a procedat şi în Ţara Românească în 1851 în privinţa confiscării. Gloaba, în general, a continuat să existe în toată această perioadă, dar a evoluat. În Ţara Românească Alexandru Ipsilanti interzice, în 1777, cu totul aplicarea pedepsei cu globirea, iar în Moldova o măsură identică ia, în 1795, Mihail Const. Şuţu. [8] Cu toate măsurile luate de domnie pentru desfiinţarea gloabelor sau pentru schimbarea destinaţiei lor, abuzurile micilor dregători, laici sau bisericeşti în aplicarea acestei pedepse au continuat.

În concluzie, vom sublinia că sub influenţa condiţiilor social-economice şi a curentului iluminist a avut loc perfecţionarea dreptului penal, stabilirea unor pedepse pentru majoritatea infracţiunilor. Însă mai continua să fie practicată tehnica veche de a se lăsa decizia privind felul pedepsei la discreţia judecătorilor.

Codul penal de la 1864, caracterizat prin blândeţea sa, nu prevedea nici pedeapsa cu moartea, nici bătaia, nici surghiunul şi nici expunerea în public. Cadrul de pedepse admis de acest Cod era compus din pedepse privative de libertate, pedepse privative de drepturi şi pedepse pecuniare, toate ierarhizate, ca şi infracţiunile, pe trei clase: pedepse criminale (munca silnică pe timp mărginit, 5-25 ani, recluziunea pe timp de 5-10 ani, iar pentru infracţiuni politice – detenţiunea de la 3 la 10 ani), pedepse corecţionale (închisoarea corecţională de la 15 zile la 5 ani) şi pedepse poliţieneşti (închisoarea poliţienească). Fiecare pedeapsă era determinată, având fixate atât limita minimă, cît şi cea maximă. În aprecierea unor infracţiuni mai găsim concepţia morală a pravilelor bisericeşti de a considera faptele incriminate ca păcate şi deci de a fi pedepsite – pe lângă sancţiunile juridice penale – cu „canonisire

bisericească”. Pedepsele denotă o discriminare socială vădită, deoarece pentru nobili se prevedeau pedepse pecuniare, surghiun la mănăstire, iar pentru cei „proşti” – pedepse fizice, ocna. Se restrânge aplicarea pedepsei cu moartea; ea se aplică pentru omor cu intenţie şi tâlhărie cu omor. Pentru viclenie urma pierderea dregătoriei şi a rangului de boier. Astfel, are loc îmblânzirea represiunii penale: moartea se aplică mai rar, mutilarea este anulată, dar pedepsele corporale se mai menţin alături de privaţiunea de libertate şi amenzi.

Codul penal de la 1936, cunoscut şi sub numele „Codul penal Carol al II-lea”, [3] menţinând sistemul tripartit, împărţea pedepsele în 3 clase: criminale sau pentru crime, corecţionale sau pentru delicte şi poliţieneşti sau pentru contravenţii. Sub raportul genurilor de pedeapsă, Codul prevedea o pedeapsă corporală (moartea), pedepse privative de libertate (munca silnică pe viaţă, munca silnică pe timp de 3-20 ani, temniţa grea pe timp de 3 - 20 ani, detenţiunea grea pe viaţă, detenţiunea grea pe timp de 5 - 25 ani, detenţiunea riguroasă pe timp de 5 - 20 ani, închisoarea corecţională de la o lună la 12 ani şi închisoarea poliţienească de la o zi la o lună), pedepse privative de drepturi (degradarea civică, interdicţia corecţională şi decăderea din puterea părintească, care se aplicau atât ca pedeapsă accesorie, cât şi ca pedeapsă complementară) şi pedepse pecuniare (amenda şi confiscarea averii).

Din cele relatate putem concluziona, că având ca scop intimidarea, pedepsele aplicate în Moldova şi în Ţara Românească erau în general expiatorii, fără finalitatea corectivă, proprie dreptului contemporan; pedepsele educatorii, privative de libertate erau rare. Printre pedepse nu erau numai cele prevăzute de pravile: domnul avea dreptul să aplice pedepse şi peste pravilă. Astfel, întreaga evoluţie a dreptului penal este legată de evoluţia pedepsei, fapt care ne-a determinat să analizăm sistemul pedepselor prin prisma evoluţiei istorice. Severitatea represiunii a fost o continuă cauză de înăsprire a moravurilor alimentând îndârjirea criminalilor feroci şi mărind numărul acestora. Numai după ce pedepsele au început să se îndulcească s-a produs acea deplasare puternică de la criminalitatea sângeroasă la criminalitatea frauduloasă. Desigur, aceste învăţăminte au fost plătite scump de omenire, dar, după cum se vede, întotdeauna este nevoie de sacrificii.

Referinţe:

1. ARAMĂ E., Istoria dreptului românesc, Chişinău: Cartea Juridică, 1998, p. 286.
2. CETERCHI I., Istoria dreptului Românesc. vol. II, partea I, Bucureşti; Ed. Academiei 1984, p. 112.

3. Codul penal, Carol al II-lea”. În: Monitorul Oficial al României. 1936. Nr.65
4. DIACONU GH., Pedeapsa în dreptul penal, Bucureşti: Lumina Lex, 2001, p. 199.
5. FILITTI L.C., Despre vechiul drept penal român, Bucureşti, 1928.
6. LETOIMEAU Ch., L’ evolution juridique dans les diverses races humaines, Paris: Lecrosnier et Babé, 1891, p. 540.
7. LONGINESCU S., Legi vechi româneşti şi izvoarele lor. Vol. I. Bucureşti, 1912, p. 76.
8. ROTARU M., Pedeapsa ca formă a răspunderii juridice şi rolul ei în societatea de tranziţie: Conferinţă ştiinţifico-practică internaţională, Chişinău, 14-15 februarie 2002, p. 58.
9. TANOVICEANU I., Drept penal, Vol. I. Bucureşti, 1912, p. 164.
10. URECHIA V. A., Documente inedite din domnia lui Al. C. Moruzi, Bucureşti, Codex Bandinus 1895, p. 907.
11. VULCĂNESCU R., Etimologia juridică, Bucureşti, f. ed, 1970, p. 217.